

Könyvek a népi demokratikus forradalomról

BÉKÉS MEGYE 1944—1945-BEN.

(SZERK.: DÉR LÁSZLÓ ÉS SZABÓ FERENC) BÉKÉSCSABA, 1975

MAKÓ, AZ ELSŐ FELSZABADULT MAGYAR VÁROS. II. KÖTET:
A NÉPI DEMOKRATIKUS FORRADALOM GYŐZELME.

(SZERK. KOROM MIHÁLY) MAKÓ, 1975

A két kötet közös tárgyalását a földrajzi-történelmi körülmények teszik lehetővé: a Vörös Hadsereg csapatai Délkelet-Magyarországon, Csanád és Békés megye térségében léptek először magyar földre, megkezdve a fasiszták kiűzését, Magyarország felszabadítását. Ami az olvasót e két kötet olvasásakor leginkább foglalkoztatja: vajon hogyan éltek ezzel az elsőséggel a felszabadított térségek lakói; a kibontakozó népi demokratikus forradalom, a népi forradalmi öntevékenység milyen sajátosságokat mutatott fel itt, a Viharsarok tájékán.

A *makói kötet* vezető tanulmánya („Az ország felszabadulásának megindulása és az új élet első lépései Délkelet-Magyarországon”) *Korom Mihály* tollából íródott, átfogó, részletes panorámát nyújt a szovjet csapatok hadmozdulatairól, a felszabadulás-felszabadítás első mozzanatairól, többek közt pontosan meghatározva, azt is, hogy a szovjet csapatok mely „sorrendben” szabadították fel Békés és Csanád megye községeit, városait. Tanulmánya, melyhez nagy szovjet levéltári anyagot dolgozott fel, lezárhatja a békés megyei helységek közt régebben olykor jelentkező versengést az „elsőségről”.

Az imponzánsan gazdag és sokoldalú forrásanyag bemutatja, hogy a Vörös Hadsereg a felszabadított területeken hogyan indítja meg a közigazgatást, sok politikai tapintattal és figyelmességgel segítve a régi, ellenforradalmi rezsim által kialakított szovjetellenesség oldódását. Az elűzött fasisztáktól, elmenekült reakciósoktól megtisztított földön a kommunista párt tagjai, régi 19-es veteránok voltak a kibontakozó népi mozgalmak motorjai. „Megannyi kis köztársaság alakult”, jellemzi a helyzetet *Korom Mihály* — s ez érvényes nemcsak Csanád, de Békés megye felszabadított területeire is, s tükröződik a Békés megyei kötetben.

A *Békés megyei tanulmánykötet* szerzői kollektívája az első évet, a népi demokratikus forradalom elindulását mutatja be. Ennek sajátosságait a megye társadalmi rétegződése (az agrárnépeesség 45⁰/₀-a agrárproletár) és a gazdaság egészének jellege, állapota határozta meg, valamint a háború pusztításai, az ellenforradalmi kormányok által követelt nagy áldozatok. Minderről *Leiner Gyula* és *Réti R. László* tanulmányai tájékoztatnak.

Az egyetlen párt, mely felkészülten várta az eseményeket, a Kommunista Párt volt. Ez a kötet minden tanulmányából kitűnik. A kommunisták öntevékenysége, aktivitása az első erő, mely az élet megindítását igyekszik megszervezni. A formák sokszínűek. Tótkomlóson Kommunista Komité alakul, Orosházán születik meg az első kommunista újság, a *Népakarat*; sok község régi 19-esei a proletárdiktatúra visszaállítására gondolnak; Dobozen és Vésztőn egyenesen kommunista „köztársaságot” hoznak létre; sok helyütt a szövetkezet gondolata formálódik. *Leiner Gyula* tanulmányának ez legérdekesebb része, bemutatva a kommunisták által felvetett, megfogalmazott első gondolatokat, rámutatva ugyanakkor arra is, hogy e sokszínűség olykor a KP általános politikájától eltért; sok helyütt szektás elemeket is tartalmazott.

Molnár Pálné tanulmánya foglalkozik önállóan a KP Békés megyei szervezeteinek fejlődésével, bemutatva, milyen gyorsan szerveződnek és növekednek a községi

szervezetek, teremtik meg a párt erős gerincét, elősegítve később ezzel azt, hogy a kommunista *tömegpárt* kialakítása szilárd bázison történhessen.

Az események főszereplői a kommunisták voltak. *G. Vass István* a többi demokratikus párttól írva a KP-t „kezdeményező és kisugárzó bázis”-ként jellemzi, utalva arra is, hogy a vidék agrárproletárjai, szűknek érezve a szocdem. párt adta kereteket, tömegesen áramlottak a kommunistákhoz, úgy gondolva: csak egy munkáspárt-nak van létjogosultsága.

A kommunisták és a baloldali pártok, a kommunista főispán, *Szobek András* okos támogatásával az 1945-ös választásokon az országos átlagnál sokkal jobb eredményt értek el, a kisgazdáknak itt csak 39,9%-ra futotta erejükből.

A tanulmányok mindegyikének érdeme, hogy érzékletesen tudják a kor küzdelmes, ellentmondásokkal teli, dinamikus légkörét ábrázolni, a demokratikus egységért folyó, s ez egységen belüli küzdelmeket is, sematizmus nélkül, sok oldalról mutatva be az induló új élet gondjait, s a különböző pártok által megfogalmazott elképzeléseket a megoldásra. A szerzők bátran idéznek a forrásokból, s ez a kor hiteles atmoszféráját is megeleveníti.

Különösen sikerült ez a földreformról szóló fejezetben *Szabó Ferenc*nek, aki a hatalmas forrásanyag jó szelektálásával a drámai problémát, mely a földigénylők nagy száma és a kiosztandó föld szűkössége közt feszült, nagyon szemléletesen mutatja be, utalva a földreform agrárproletár továbbfejlesztésének törekvéseire is.

Takács László a nemzeti bizottságok megalakulását, tevékenységét mutatja be. A kötetre egyébként jellemző szemléletesség, mely a népi, forradalmi magatartást, cselekvést mutatja be, nála is megtalálható; talán a legrappánsabb példát is ő adja, amikor a „*battonyai népi téletet*” írja le. *Battonya* népe vitéz *Purgly Emil*nek, *Horthy* sógorának egy vasárnap seprűt adott a kezébe, fölsepertette a község főutcáját, mondván, a legtöbb szemét az ő (*Purgly*) nevéhez fűződik.

Kiemelhetnénk az előzőeken túl *Leiner Gyula* tanulmányából a békési és romániai területek közt folyó kereskedelem bemutatását; a *Molnár Pálné* és *G. Vass István* által összeállított adatsorokat a KP-ról és a demokratikus pártokról; a *G. Vass István* válogatta jó képanyagot.

Sok helyütt érezni, a szerzők is gyakran utalnak rá, hogy a források szűkössége gondokat okozott (kivéve talán a földreformról szóló fejezetnél), de emiatt a tanulmányok nem váltak mozaikszerűvé.

A recenziens alábbi megjegyzése nem kritikai jellegű, csupán sajnálkozás: a kötet vállalt feladata 1944—1945. az első év bemutatása volt. A szép kollektív teljesítmény mutatja: ez sikerült is. De mert a népi demokratikus forradalom *indulását* mutatja be csupán, hiányérzetünk marad. Lényegében egy második kötetet igényel és vár az olvasó a kollektívától.

A *makói kötetben Tamasi Mihály* tanulmánya ezt a teljességet adja, a népi demokratikus forradalom egész időszakát mutatva be *Makó* város történetében. Ha a Békés megyei kötetet a kollektív munka miatt is, laza szerkezet és szinte „epikus” teljesség, *Tamasi Mihály* tanulmányát szigorú szerkesztés, tömörítés jellemzi.

Makó gazdasági-társadalmi viszonyai a népi demokratikus küzdelmet nehezebbé, bonyolultabbá tették: magas volt a kistulajdonosok, a kis- és középparasztok, az önálló kereskedők aránya; hagyma-nagykereskedő burzsoázia, árutermelő gazdagaraszság, körülbelül 3000 hagymakertész, viszonylag kisszámú munkásság határozza meg a politikai harcokat. Mindezek mögött pedig az 1945-től jelentkező *hagyma-konjunktúra*, mely a hagymakertészek spekulációs, tulajdonosi törekvéseit felerősítette; szerepet játszottak a város 48-as függetlenségi és kispolgári demokratikus hagyományai is. Mindezen tényezők által meghatározottan a kisgazdapárt ereje igen nagy volt a város politikai életében. A baloldali pártok közül az SZDP városi vezetése kispolgári kezekbe került, s így nem lett a KP támogatója; a Nemzeti Parasztpárt pedig gyenge, befolyása az értelmiségiek közt volt inkább.

A kommunisták helyi politikájában jelentkező sok gyengeség is hozzájárult — mutat rá *Tamasi* —, hogy nem tudták a hagymakertészeket a gazdag parasztburzsoá-

zia, a hagyma-nagykereskedők, illetve az érdekeiket „képviselő” kisgazdapárt oldaláról leválasztani. E politikai harcot azonban a konjunktúra határozta meg, mely ezeknek a termelőknek kistulajdonosi ambícióit növelte, s a „parasztegység”, a „tulajdon”, a „demokrácia” jelszavait megjátszó kisgazdák hatását erősítette. Ez magyarázza a 45-ös választásokon a kisgazdák sikerét. Ugyanakkor a korszak másik tapasztalata, hogy a KP a munkások, a szegény rétegek közt szilárd pozíciókat alakított ki.

Tamasi Mihály az 1944—1949 közötti időszakot nagyon árnyaltan mutatja be, a politikai erőviszonyok alakulását nagyon plasztikusan elemzi. Kritikusan tárgyalja a helyi kommunisták tevékenységét, de határozott küzdelmüket is bemutatja, melyet a város szegény rétegeiért folytattak, s elérték, hogy a dolgozó tömegek rokonszenve fokozatosan a KP felé fordult. Azok a részek különösképpen tanulságosak, melyek az egyes pártok társadalmi bázisát, ennek alakulását mutatják be, összekapcsolva ezt a város gazdaságának helyzetével, így adva jó háttérrel a politikai harcok elemzéséhez, eljutva ahhoz a következtetéshez, hogy Makón a népi demokratikus forradalom folyamata „kissé nehezebben és később tört utat magának...”, mint az országban másutt. Ki kell emelni Tamasi „mikroportréit”, melyeket Könyves-Kolonics Józsefről, a város első polgármesteréről, Kiss Ernőről, a helyi szociáldemokraták vezetőjéről írt mértéktartással és szigorú elviséggel.

A makói kötet is kollektíva munkája. A kötet harmadik munkatársa *Tóth Ferenc*, aki igen jelentős dokumentum- és képanyag válogatását végezte el. Tóth Ferenc több mint 100 oldalas okmánygyűjteménye az 1869—1949 közötti iratanyagból merített; ehhez szervesen kapcsolódik a csaknem 50 oldalnyi képszeállítás. Válogatása jól szolgálja a tanulmányokat, de önálló jelentősége is van.

Mindkét kötet felszabadulásunk 30. évfordulójára jelent meg, de nem kampányjellegű, hanem elmélyült kutatómunka eredménye. Mutatja ugyanakkor azt a támogatást, amivel Békés megye párt- és állami vezetése, valamint Makó városa hosszú idő óta segíti a helytörténeti kutatásokat.

ANDERLE ÁDÁM

